

Klasik Arap Edebiyatında Sıra Dışı Bir Tema: Keyfe Eşbahte Sorusuna Verilen Hikemî Cevaplar

Muhammed Faruk Çakır

Öğr. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı
Bursa/Türkiye
farukcakir@uludag.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0002-7831-5075>

Şener Şahin

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı
Bursa/Türkiye
senersahin@uludag.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0002-2499-7672>

Öz: Bu makale, kadim Arap kültüründe günün sabah vakitlerinde hâl hatır sormak üzere sıkça kullanılmış bir klişeye - كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟- verilen edebî cevapları ele almaktadır. Yerine göre “Bu sabah nasılsın?”, “Nasıl oldun?”, “Sabaha nasıl eriştin?” ya da doğrudan “Nasılsın?” gibi karşılıklarla Türkçeye çevirebileceğimiz “Keyfe eşbahte?” sorusuna verilen ilgi çekici cevaplar, yüksek edebî kalitesi, metnin manasındaki derinlik ve lengüistik açıdan ifade ettiği değer sebebiyle, pek çok müellifi cezbeden bir konu başlığı oluşturmuştur. Çoğunlukla meşhur zahitlerin dudaklarından birer vecize ve hikmetli söz formunda dökülen bu edebî ve mistik malzeme, klasik edebiyat ve züht kitaplarında gerek nesir gerek şiir formunda karşımıza çıkmaktadır. Genellikle kısa kesitlerden oluşan bu ibretlik, etkileyici cevapların Arap dili ve belagati açısından önem arz eden yönü, sanatsal kaygılarla ortaya konulmuş olması ve belagat sanatları açısından da özel bir değere sahip olmasıdır. Bu cevaplar içerisinde bilhassa seci, tıbâk ve mukâbele gibi bedî sanatlarının ustalıkla kullanıldığı göze çarpmaktadır. Makalemizde “Keyfe eşbahte?” sorusu çerçevesinde teşekkül eden ve gerek mana derinliği gerek lafız dizilimindeki estetik açıdan dikkat çeken edebî malzemenin bir kısmı çevirileriyle birlikte sunulmuş, ardından da genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Belagat, Züht, Hikemî Cevaplar, Keyfe Eşbahte.

Geliş Tarihi | Received Date: 24.11.2021

Kabul Tarihi | Accepted Date: 28.03.2022

Araştırma Makalesi | Research Article

Atıf | Citation: Çakır, Muhammed Faruk – Şahin, Şener. “Klasik Arap Edebiyatında Sıra Dışı Bir Tema: Keyfe Eşbahte Sorusuna Verilen Hikemî Cevaplar”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Haziran 2022), 39-56. <https://doi.org/10.51447/uluifd.1027749>

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 31/1 (Haziran 2022)

An Interesting Theme in Classical Arabic Literature: Wise Answers To The Question of *Keyfe Aşbahte?*

Abstract: This article about “*Keyfe Aşbahte?*” deals with the literary answers to the question. This question is sometimes called “How are you this morning?” sometimes “How did you wake up?”, sometimes directly “How are you?” carries such meanings. “*Keyfe Aşbahte?*” the interesting answers given to the question have attracted the attention of many authors due to its high literary value and mystical meanings. This literary material, which is mostly poured from the lips of famous ascetics in the form of aphorisms and wise words, appears in the form of both prose and poetry in classical literature and ascetic books. The important aspect of these exemplary and amazing answers in terms of Arabic and rhetoric is that they are presented with artistic interests and have value in terms of oratory arts. Especially in these answers, it is seen that the “*badi*” arts such as “*sajae*”, “*ṭibāk*”, “*muḳābala*” are used skillfully.

Keywords: Arabic Literature, Rhetoric, Piety, Wise Answers, *Keyfe Aşbahte*.

[You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Giriş

Her milletin kültüründe selamlaşmak, hâl hatır sormak için kullanılagelen bazı yerleşik ibareler vardır. Bunlar içerisinde “*Selam*”, “*Merhaba*”, “*Hoş geldiniz*”, “*Nasıl-sınız?*” gibi genel geçer klişelere tekabül eden ortak kullanımların yanı sıra, belirli bir kültürü ve o kültürün dil ya da üslup özelliklerini yansıtan kimi ifadeler de söz konusudur. Makalemizin konusunu teşkil eden *كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟* klişesi, bu ikinci tür ifadelerdendir.

Yerine göre “*Bu sabah nasılsın?*”, “*Nasıl oldun?*”, “*Sabaha nasıl eriştin?*” ya da doğrudan “*Nasılsın?*” gibi karşılıklarla Türkçeye çevirebileceğimiz *كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟* sorusuna verilen ilgi çekici, sıra dışı cevaplar, yüksek edebî değeri sebebiyle pek çok klasik edebiyat eserinde kendisine yer bulmuştur.

Genellikle meşhur zahitlerin dudaklarından âdeta birer vecize ve hikmetli söz olarak dökülen bu edebî malzemeye, kimi müellifler özel bir önem atfetmiş ve bunları müstakil bir başlık altında vermiştir. Sözgelimi Ebû Mutîc Mekhûl en-Neseî (ö. 318/930) zühde dair kaleme aldığı *Kitâbü'l-Lü'lü'yyât adlı* eserinde “*Keyfe eşbahte?*” başlıklı bir bap açmış ve zahitlerin bu soruya verdikleri hikemî cevapları bir araya getirmiştir. Keza Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009) *Divânü'l-me'ânî*'de “*Keyfe eşbahte?*” isimli başlığı altında bu türden pek çok rivayeti peş peşe sıralamıştır. Benzer şekilde Beyhakî (ö. 458/1066) *Kitâbü'z-zühdi'l-kebir*'inde Gazâlî (ö. 505/1111) de *İhyâ*'sında sözü edilen edebî ve hikemî malzemeyi topluca sunmuştur.

Özellikle kadim Arap toplumunda, insanların birbirlerine hâl hatır sormak için kullandıkları *كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟* ve ona benzer bir kullanım olan *كَيْفَ أَفْسَحْتَ؟* ifadeleri hakkında Askerî şu önemli detayı vermektedir:

Araplar (hâl hatır sorarken) gece yarısından gün ortasına kadar كَيْفَ أَمْسَيْتَ؟ tabirini kullanırken, zeval vaktinden gecen ilk yarısına kadar olan süre zarfında da كَيْفَ أَمْسَيْتَ؟ ifadesini kullanırlar.¹

Bu soru cümlelerinin kullanımına dair Halil b. Ahmed de (ö. 175/791) benzer şekilde şunları söylemektedir:

İnsanların kullandığı hâl hatır ifadelerinden كَيْفَ أَمْسَيْتَ؟ “Akşam vaktinde nasıl oldun?”; كَيْفَ أَصْبَحْتُ؟ ise “Sabah vaktinde nasıl oldun?” anlamlarına gelmektedir.²

İşaret etmek gerekir ki temelde “olmak” manasında kullanılan hem أَصْبَحَ hem de أَمْسَى fiillerinin anlamında birer zaman kavramı mevcut olup bunlardan ilki صَبَاح/صَبْحٌ, ikincisi de مَسَاءٌ zarfıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla أَصْبَحَ “sabah vaktinde olmak”; أَمْسَى da “akşam vaktinde olmak” manalarına gelir ve kavramlardaki bu zamansal boyut, Arap dilini incelikleriyle bilmeyi gerektirir. O sebepten Arap dilcileri, “olmak” eyleminin belirli bir zaman zarfıyla kayıtladığı bu iki fiili ve aynı işlevdeki بَاتَ أَصْحَى، ظَلَّ، بَاتَ gibi bir dizi “nâkis” fiili de “Kâne ve Benzerleri” başlığı altında hususi bir gramer konusu olarak ele almaktadırlar.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre kadim Arap kültüründe yaygın biçimde başvurulan bu ifadelerin asr-ı saadetteki kullanımına ait örneklerin bir kısmı, bizzat Hz. Peygambere nispetle de aktarılmıştır. Sözelimi Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde yer alan aşağıdaki hadis metninde, Hz. Peygamberin her iki ibareyi, dilin gramatikal ve üslup özelliklerine uygun biçimde kullandığı dikkat çekmektedir:

لَمَّا أَصِيبَ أَحْمَلُ سَعْدٍ يَوْمَ الْخَنْدَقِ فَتَقُلُّ، حَوْلَهُ عِنْدَ امْرَأَةٍ يُقَالُ لَهَا: رَيْبُدَةٌ، وَكَانَتْ تُدَاوِي الْجُرْحَى، فَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا مَرَّ بِهِ يَقُولُ: كَيْفَ أَمْسَيْتَ؟ وَإِذَا أَصْبَحَ: كَيْفَ أَصْبَحْتُ؟ فَيُخْبِرُهُ.

Hendek savaşında Sa'd b. Mu'âz'ın kol ortadamarı darbe alıp da durumu ağırlaşınca kendisini hastaları tedavi eden Rûfeyde isimli bir kadının yanına götürdüler. Hz. Peygamber akşam vakti uğradığında Sa'd'e durumunu “Nasıl oldun/Bu akşam nasılsın?” anlamına gelen كَيْفَ أَمْسَيْتَ؟ cümlesiyle; keza sabah uğradığında da “Nasıl oldun/Bu sabah nasılsın?” anlamındaki كَيْفَ أَصْبَحْتُ؟ cümlesiyle sorar, o da ahvalini anlatırdı.³

¹ Ebû Hilâl el-Askerî, *Dîvânü'l-me'ânî* (Beyrut: Dârü'l-Cîl, ts.), 2/224.

² Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitabü'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmîrîrâî (Dârü ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 3/323.

³ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dârü'l-

Meşhur İslam âlimlerinden bazıları “*Selamun aleyküm*” yerine sadece “*Keyfe eşbahte?*” ve “*Keyfe emseyte?*” gibi ifadeleri kullanmayı bidat kabul etmişlerdir. Örneğin Süyûtî (ö. 911/1505), “*Selam vermeden keyfe eşbahte ya da keyfe emseyte denilmesi, Cahiliye dönemi insanların selamlaşmasına benzemektedir. Oysaki biz onlara benzemekten menedildik.*” demiştir.⁴ Keza bir adam, meşhur kıraat imamı Ebû Bekir b. ‘Ayyâş’a (ö. 193/809) “*Keyfe eşbahte?*” ya da “*Keyfe emseyte?*” dediğinde ona cevap vermemiş, hatta “*Terk edin artık şu bidati!*” diyerek onu azarlamıştır.⁵ Ünlü mutasavvıf Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) ise, bu iki soru cümlesinin ne zaman yaygın şekilde kullanılmaya başlandığına dair tartışmaya açık- şöyle bir kanaat dile getirmiştir:

Bu (Keyfe eşbahte ve Keyfe emseyte klişelerinin yaygınlık kazanması), Şam’da (Hz. Ömer döneminde) Amvâs Vebası diye bilinen ölümcül salgın sırasında olmuştur: Bir kişi sabahleyin kardeşiyle karşılaştığında “*Keyfe eşbahte*” diyor ve bununla vebaya yakalanıp yakalanmadığını anlamak istiyor; keza akşamleyin de “*Keyfe emseyte?*” diyerek ahvalini soruyordu. Zira o salgın döneminde bazıları sabaha erişip akşamı göremiyor ya da akşam yattığında sabaha çıkamıyordu. İnsanlar zamanla bu ifadelerin kullanımındaki espriyi unutup onları genel geçer şekilde kullanır hâle geldi. Hâlbuki o devre tanık olanlar bu soru biçiminden pek hoşlanmazlardı.⁶

Gramatikal bir ayrıntıyı ifade eden “*Keyfe eşbahte?*” kalıbıyla yöneltilen soru cümlelerine verilen yanıtlar, klasik Arap edebiyatı kaynaklarında çoğu örnekte hikemî bir karakter arz eder, sınırlı sayıdaki malzemede ise mizahi bir bağlamda karşımıza çıkar. Bu bapta teşekkül eden edebî malzemenin, özellikle züht konulu eserlerde ve ansiklopedik edeb kaynaklarında kendisine geniş yer bulduğu görülmektedir. Söz konusu eserlerde, hem “*Keyfe eşbahte?*” hem de “*Keyfe emseyte?*” tarzındaki soru cümlelerine verilen düşündürücü, şaşırtıcı ve ibretamiz yanıtlar, hem dil estetiği hem de ifadede başvuru belagat sanatları açısından ayrıca kayda değerdir. O nedenle makalemizin bundan sonraki kısmında, önce “*Keyfe eşbahte?*” sorusuna verilmiş ilgi çekici hikemî cevaplardan oluşan edebî kesitlere yer verilecek; akabinde genel değerlendirmelerde bulunulup metinlerde öne çıkan bazı belagat sanatlarına da işaret edilecektir. Bu arada, metinlerin edebî değerini Türkçede de hissettirme gayesiyle yer yer serbest bir çeviriye başvurulduğunu da belirtelim.

Beşâiri’l-İslâmiyye, 1989), 385.

⁴ Celâlüddîn es-Süyûtî, *Hakikatü’s-sünne ve’l-bid’â*, thk. Zeyb b. Mısıri el-Kahtânî (b.y.: Metâbi’ü’r-Reşîd, 1988), 187.

⁵ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Ķütü’l-Ķulûb fi mu’âleceti’l-maĥbûb ve vaşfi tariĥi’l-mürîd ilâ maĥâmi’t-tevhîd*, thk. Âsım İbrahim el-Keyyâlî (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2005), 1/278.

⁶ Mekkî, *Ķütü’l-Ķulûb*, 1/278.

“Keyfe Eşbahte?” Sorusuna Verilen Edebî Cevaplar

1. Örnek

Muhammed b. Vekî'e “Nasıl sabahladınız?” diye sorulduğunda şu hakîmâne cevabı vermiş:

أَصْبَحْتُ طَوِيلًا أَمَلِي، فَصَبِرًا أَجَلِي، سَيِّئًا عَمَلِي.

Arzularım nihayetsiz, ömrüm kifayetsiz amellerim hayırsız bir şekilde sabahladım.⁷

2. Örnek

Sûfîlerin önde gelenlerinden birine “Sabaha nasıl eriştiniz efendim?” şeklinde bir soru yöneltildiğinde şöyle demiş:

أَسَأًا عَلَى أَمْسِي كَارِهًا لِيَوْمِي مُتَّهَمًا لِعَدِي.

Dünümden pişman, günümden hoşnutsuz, yarınımdan ise kaygılı bir hâlde...⁸

3. Örnek

Bir sabah dostlarından biri tâbî'nin meşhur zahitlerinden Hasan el-Basrî'ye “(Hazret) Nasılsınız?” diye sorunca şöyle bir yanıt vermiş:

كَيْفَ يُصْبِحُ مَنْ هُوَ عَرَضٌ لِنِائِلَةِ أَسْهَمٍ:

سَهْمٌ رَزِيَّةٌ وَسَهْمٌ بَلِيَّةٌ وَسَهْمٌ مَبِيَّةٌ.

Bela, musibet ve ölüm oklarının hedefi olan biri nasılsa işte öyle!⁹

4. Örnek

İlk devir zahitlerinden Mâlik b. Dînâr'a “Nasıl sabahladınız?” diye sorulduğunda şöyle karşılık vermiş:

أَصْبَحْتُ فِي عُمْرٍ يَنْقُصُ وَدُنُوبٍ تَزِيدُ.

Azalan bir ömür ve artan günahlar içinde.¹⁰

⁷ Ebû Ömer İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd* (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 2/270.

⁸ Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*, thk. Vedâd el-Kâdî (Beirut: Dârü Sâdir, 1988), 3/43. Bahaüddîn el-Âmilî, *el-Keşkül*, thk. Muhammed Abdülkerîm en-Nemerî (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 2/1/152.

⁹ Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ' ve muḥâverâtü'ş-şu'arâ' ve'l-bülegâ'* (Beirut: Şeriketü Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1999), 2/405.

5. Örnek

Dervişlerden birine “Nasıl sabahladın?” diye sorulduğunda, şöyle demiş:

أَصْبَحْتُ وَالْدُنْيَا عَمِي وَالْآخِرَةُ هَمِي .

Dünya’dan yana kederli, ahiretten yana kaygılı bir vaziyette sabahladım.¹¹

6. Örnek

Tâbîînün muhaddis ve müfessirlerinden olan Atiyye el-‘Avfi’ye “Nasıl sabahladınız?” diye sorulduğunda şu hikmetli sözü söylemiş:

فِي سَلَامَةٍ مَشْوَوَةٍ بِدَائٍ، وَعَافِيَةٍ دَاعِيَةٍ إِلَى فَنَاءٍ .

Hastalıkla karışık bir sağlık ve ölüme gebe bir afiyet içinde.¹²

7. Örnek

Bir bedeviye: “Nasıl sabahladın?” diye sorulduğunda, çok manidar bir betimlemeyle hâlini arz etmiş:

أَصْبَحْتُ وَأَرَى غُرُوبَ الشَّمْسِ وَطُلُوعَهَا يَأْخُذَانِ مِنِّي كُلَّ يَوْمٍ جُزْءًا .

Güneşin her doğuş ve batışının benden bir parça alıp götürdüğünü müşahede etmenin efkârıyla...¹³

8. Örnek

Yaşlandığı ve elden ayaktan iyice düştüğü bir zamanda, bir ahababı Ebü'l-‘Aynâ’ya gelerek “Bugün nasıl oldun bakalım, Ebü'l-‘Aynâ?” diye sormuş. O da hâl-i pürmelâlini tasvir eden şöyle bir cevap vermiş:

فِي الدَّاءِ الَّذِي يَتَمَنَّاهُ النَّاسُ لِأَعْدَائِهِمْ .

İnsanların ancak düşmanlarına reva göreceği bir perişanlık içerisinde.¹⁴

9. Örnek

Ebü'd-Derdâ’ya “Nasıl-sın?” diye sorulduğunda şöyle cevap verirmiş:

¹⁰ Ebû Hâmid el-Gazâlî, *İhyâ’ü ‘ulûmî’d-dîn* (Beirut: Dârü'l-Marife, ts.), 2/230.

¹¹ Âmilî, *el-Keşkûl*, 2/2/59.

¹² Ebü'l-Kâsım el-Hasen en-Neysâbüri, ‘*Ukalâ’ü'l-mecânîn*, thk. Ebû Hâcer Zağlûl (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 7.

¹³ Tevhîdî, *el-Beşâ’ir ve’z-zehâ’ir*, 4/204.

¹⁴ Askerî, *Dîvânü'l-me‘ânî*, 2/226.

أَصْبَحْتُ بِحَيْرٍ إِنْ نَجَوْتُ مِنَ النَّارِ .

*Şayet ateşten âzâd olmuşsam iyiyim demektir.*¹⁵

10. Örnek

İbrahim b. Edhem'e "Nasılsın?" diye sorulduğunda şu yanıtı vermiş:

بِحَيْرٍ مَا لَمْ يَحْمِلْ مَوْئِبِي عَيْرِي .

*Rızkımın temininde başkasına yük olmadıkça iyiyim.*¹⁶

11. Örnek

Bir defasında ehl-i tasavvufun bir zata "Nasıl sabahladın?" diye sorulmuş, o da şöyle cevap vermiş:

بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ، وَتَنَاءٍ مِنَ النَّاسِ لَمْ يَبْلُغْهُ عَمَلِي .

*Hiç hak etmediğim hâlde mazhar olduğum beşerî iltifatlar ve ilahî ikramlar içinde...*¹⁷

12. Örnek

Tâbîinden bir zata "Bu sabah nasılsın?" denilince "Nasıl olayım?" demiş ve devam etmiş:

فِي أَجَلٍ مَنفُوصٍ، وَعَمَلٍ مَحْفُوظٍ، وَالْمَوْتُ فِي رِقَابِنَا،
وَالنَّارُ مِنْ وِرَائِنَا، وَلَا نُدْرِي مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِنَا .

*Ecel bir adım daha yaklaşıyor, (çirkin) amellerimiz bir bir kayda geçiriliyor, ölüm enselerimizde kol geziyor, Cehennem de peşimizi bırakmıyor. Vaziyet bu iken, Allah'ın bize nasıl muamelede bulunacağı da meçhulümüz.*¹⁸

13. Örnek

Şa'bî'ye sıkıntılı bir zamanında "Nasıl sabahladın?" diye sorulduğunda şu veciz ifadeyle karşılık vermiş:

بَيْنَ نِعْمَتَيْنِ: حَيْرٌ مُنْشُورٌ وَسَرٌّ مَسْتُورٌ .

*İki nimet arasında: Görünen iyiliklerim, örtülen kötülüklerim.*¹⁹

¹⁵ Gazâlî, İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn, 2/230.

¹⁶ Cârullah ez-Zemahşerî, Rebî'ul-ebâr ve nuşûşü'l-ahyâr (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1991), 2/426.

¹⁷ Zemahşerî, Rebî'ul-ebâr ve nuşûşü'l-ahyâr, 5/103.

¹⁸ Tevhîdî, el-Beşâ'ir ve 'z-zehâ'ir, 8/96; Muhammed b. Ali İbn Hamdûn, et-Tezkiretü'l-Ĥamdâniyye (Beyrut: Darü Sâdir, 1996), 1/228.

14. Örnek:

Dostlarından biri İmam Şâfiî'yi kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı sırada ziyaret etmiş ve ona “Ebû Abdullah, nasıl oldun?” diye hâlini sorunca, yatağın-
dan başını doğrultmuş ve şu veciz ifadeleri dillendirmiş:

أَصْبَحْتُ مِنَ الدُّنْيَا رَاحِلًا، وَإِلَى الْآخِرَةِ مُفَارِقًا، وَلِسَوْءِ عَمَلِي مُلَاقِيًا، وَعَلَى اللَّهِ وَارِدًا، مَا أَذْرِي
رُوحِي نَصِيرٌ إِلَى جَنَّةٍ فَأَهْيَيْهَا، أَوْ إِلَى نَارٍ فَأَعْرَبَهَا.

*Dünyadan göçüyorum, dostlara veda ediyorum. Kötü amellerimle yüzleşip Allah'a
gidiyorum. Ah ah! Ruhumun cennete varacağını bilmiyorum ki onu tebrik ede-
yim... Yahut cehenneme atılacağımı bilmiyorum ki ona taziye vereyim!*²⁰

15. Örnek

Bir defasında Zünnûn el-Mısırî'ye “Nasılsın?” diye sorulduğunda verdiği cevap
şöyle olmuştur:

أَصْبَحْتُ بِطَالًا عَنِ الْعِبَادَةِ مُتَلَوِّثًا بِالْمَعَاصِي أَمَّتَى مَنَازِلِ الْأَبْرَارِ وَأَمَلُ عَمَلِ الْأَشْرَارِ.

*İbadetten gâfil, isyana bulaşmış olarak sabahladım. İyilerin makamını düşlüyo-
rum ama gel gör ki kötülerin işlerine heves ediyorum.*²¹

16. Örnek

Abdülvâhid b. Zeyd anlatıyor: (Meşhur zahit) Ferkad es-Subhî ile karşılaştım
kendisine “Ebû Ya'küb, Nasıl sabahladın?” diye sordum. Ağlamaya başladı. Sonra
şöyle dedi:

كَيْفَ يُصْبِحُ مِنَ الْمَوْتِ أَمَامَهُ، وَالْقَبْرِ مَوْرِدَهُ، وَالْقِيَامَةِ نَبِيْنُ يَدَيْهِ.

*Ölüm önünde, kabir dibinde, kıyamet de karşısında olan biri nasıl sabahlasın ki?*²²

17. Örnek

Bilginlerden birisine nasıl sabahladığı sorulduğunda demiş ki:

¹⁹ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (Darü Mektebeti'l-Hayât, 1986), 293.

²⁰ Şemsüddîn ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 10/75.

²¹ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ' ve şabakâtü'l-esfiyâ'* (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), 9/351.

²² Ebû Bişr Muhammed ed-Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ'*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî (Beirut: Dârü İbn Hazm, 2000), 3/116.

أَصْبَحْتُ لَا أَرْضَى حَيَاتِي لِمَمَاتِي وَلَا نَفْسِي لِرَبِّي

Ne hayatımı ölüme ne de kendimi rabbime layık görür bir vaziyette sabahladım.²³

18. Örnek

Ahbablarından birisi Zünnûn el-Mısrî'ye “Nasıl sabahladın?” diye sorunca o meşhur zahit şöyle cevap vermiş:

أَصْبَحْتُ وَبِنَا مِنْ نِعَمِ اللَّهِ مَا لَا تُحْصِي مَعَ كَثْرَةِ مَا نَعَصِي، فَلَا نَدْرِي عَلَى مَا نَشْكُرُ أَعْلَى
جَمِيلٍ مَا نَشْتَرُ أَمْ عَلَى قَبِيحٍ مَا سَتَرُ.

Allah'ın sayamayacağımız kadar bahsettiği nimetlerine mukabil bizden sadır olan onca isyan arasında sabahladım. Neye şükredeceğimizi bilemiyorum.
Allah'ın (İnsanlara) gösterdiği iyiliklerimize mi yoksa onlardan gizlediği kötülüklerimize mi?²⁴

19. Örnek

Ahmed b. Hanbel'in dostu Ebû Bekir el-Merrûzî anlatıyor: Bir gün Ahmed'e “Bugün nasılsın, İmam?” diye sordum. Bana şöyle dedi:

قَالَ: كَيْفَ أَصْبَحَ مَنْ رَبُّهُ يُطَالِيهِ بِأَدَاءِ الْفَرَائِضِ، وَنَبِيُّهُ يُطَالِيهِ بِأَدَاءِ السُّنَنِ، وَالْمَلَكَانِ
يُطَالِيَانِهِ بِتَصْحِيحِ الْعَمَلِ، وَنَفْسُهُ تُطَالِيهِ بِهَوَاهَا، وَإِنِّي لَيْسُ يُطَالِيهِ بِالْفَحْشَاءِ، وَمَلَكُ الْمَوْتِ
يُرَاقِبُ قَبْضَ رُوحِهِ، وَعِيَالُهُ يُطَالِيُونَهُ بِالنَّفَقَةِ!؟

Sence şu zavallının hâli nice olsun ki: Rabbi kendisinden farzları yerine getirmesini ister; peygamberi sünnetine tabi olmasını talep eder; kirâmen kâtibîn amelelerini düzeltmesini bekler. Buna karşın, nefsi onu hevâya uymaya çağırır, İblis edepsizlik etmeye davet eder, Azrail canını almak için fırsat kollar. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi, ailesi de rızık temini için gece gündüz çalışmasını bekler.²⁵

20. Örnek

Bir defasında tâbiîn devri zahitlerinden meşhur Yemenli Üveys el-Karânî'ye “Bu sabaha nasıl çıktın, ey Üveys!” diye sormuşlar. Şu hikmetli sözü söylemiş:

²³ Gazâlî, İhyâ'ü 'ulûmid'dîn, 2/230.

²⁴ Ebû Tâhir Sadriüddîn es-Silefi, et-Tuyûriyyât, thk. Desmân Yahyâ Me'âlî - Abbâs Sahr el-Hasen (Riyad, 2004), 3/114. Ebû Bekir el-Beyhakî, Kitâbü'z-zühdi'l-kebir, thk. Âmir Ahmed Haydar (Beirut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1996), 225.

²⁵ Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, 11/227.

كَيْفَ يُصْبِحُ رَجُلٌ إِذَا أَمْسَى لَا يَدْرِي أَنَّهُ يُصْبِحُ وَإِذَا أَصْبَحَ لَا يَدْرِي أَنَّهُ مُحْسِي.

Akşamleyin sabaha çıkıp çıkmayacağı; sabahleyin ise akşama erişip erişmeyeceği meçhul biri nasıl sabahlasın?²⁶

21. Örnek

Bir adam Şerîk'e "Ey Ebû Abdullah, Nasıl sabahladın?" diye sorunca Şerîk şöyle cevap vermiş:

أَصْبَحْتُ شَاكِيًا غَيْرَ شَاكٍ لِلَّهِ.

Allah dışında her şeyden şikâyetçi olarak.²⁷

22. Örnek

Yine -sûfîmeşrep- bir bilgeye "Geceyi nasıl geçirdin?" diye sorulmuş. O da şu cevabı vermiş:

أَصْبَحْتُ أَكُلُ رِزْقِ رَبِّي وَأَطِيعُ عَذْوَةَ إِبْلِيسَ.

Rabbimin rızıkını yediğim hâlde -nankörcesine- onun düşmanı İblis'in yolundan giderek...²⁸

23. Örnek

Abbasiler döneminin meşhur zühd şairi Ebü'l-Atâhiyye'ye Rabî' el-Hâcib "Nasıl sabahladın?" diye sormuş. Derinden bir âh çeken şair şu dizelerle cevap vermiş:

هَلْ مِنْ دَلِيلِ عَلَى الطَّرِيقِ	أَصْبَحْتُ وَاللَّهِ فِي مَضِيْقٍ
تَلَاعَبَ الْمَوْجِ بِالْعَرِيقِ	أَفٍ لِدُنْيَا تَلَاعَبَتْ بِي
فَبَعْضَتْنِي إِلَى الصَّدِيقِ	أَصْبْتُ فِيهَا دُرِّيَهَمَاتٍ

Bir darboğazda sabahladım. Yok mu yolu gösterecek bir rehber

Âh olsun dünyaya! Oynadı benimle tıpkı dalgaların cesetle oynadığı gibi

Şu yalan dünyada birkaç dirhem kazandım o da dostlarla aramı açtı²⁹

²⁶ Gazâlî, İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn, 2/230.

²⁷ Vekî' ed-Dabbî, Aḥbârü'l-kuḍât (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1947), 3/154.

²⁸ İsfahânî, Muḥâḍarâtü'l-üdebâ' ve mühâverâtü'ş-şu'arâ' ve'l-bülegâ', 2/425; Gazâlî, İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn, 2/230.

²⁹ İsfahânî, Muḥâḍarâtü'l-üdebâ' ve mühâverâtü'ş-şu'arâ' ve'l-bülegâ', 2/405.

24. Örnek

Cüneyd-i Bağdâdî anlatıyor: Bir gün Sırrî es-Sekatî'nin yanına gittim ve "Nasıl sabahladın?" diyerek ahvâlini sordum. Şöyle cevap verdi:

مَا فِي النَّهَارِ وَلَا فِي اللَّيْلِ لِي فَرْحٌ   فَلَا أَبَايَ أَطَالَ اللَّيْلُ أَمْ قَصُرًا.

Ne gecede var bana derman ne gündüzün nurunda

Geceler uzamış yahut kısalmış, değil hiç umurumda³⁰

25. Örnek

Hayyân b. Heysen el-Mecnûn bir gün Basra sokaklarının birinde Atâ ile karşılaşmış. Atâ ona "Nasıl sabahladın?" diye sorduğunda Hayyân şu dizelerle hâlini arz etmiş:

أَصْبَحْتُ لَا أَعْرِفُ مَا صَبَّاحِي   مِّنَ الْهُمُومِ لَا وَلَا رَوَّاحِي
أَفْرَطُ فِي جُرْمِي وَفِي اجْتِرَاحِي   فَصِرْتُ كَالْبَزَائِي بِلَا جَنَاحِ

Gam ve kederden öyle olmuşum ki sabah nedir akşam nedir bilmem artık

Günah ve isyana öyle gömülmüşüm ki kanadı kırık bir kuş gibiyim artık³¹

Değerlendirme

Arap toplumunda esasen hâl hatır sormak için kullanılan ifadelerden "Keyfe eşbahte?" sorusuna verilen bazı cevaplar gerek edebî değeri gerek taşıdığı ulvi anlamlar sebebiyle klasik dönem müellifleri tarafından ilgi görmüştür. Hatta bazı müellifler bu rivayet malzemesini, kitaplarında müstakil bir başlık açarak aktarmaya yönelmişlerdir. Özellikle ansiklopedik edebiyat kaynaklarında rastladığımız bu rivayetler, genellikle züht konuludur ve çoğu birer vecize niteliğindedir. Bu kaynaklar tetkik edildiğinde "Keyfe eşbahte?" sorusuna hikemî bir üslupla cevap veren zevatın, çoğunlukla meşhur zahitler olduğu görülür ki bunların başında Hasan-ı Basrî, Mâlik b. Dînâr, Üveys el-Karânî, Zünnûn el-Mısrî, Ahmed b. Hanbel, İmam Şâfiî, Serî es-Sekatî, Ferkad es-Subhî ve İbrahim b. Edhem gibi isimler gelmektedir.

Büyük oranda nesir, az bir kısmı da şiir formunda gelen rivayetlerin içerik analizi yapılacak olursa şu konuların ön plana çıktığı görülür: Boşa geçen ömre duyulan nedâmet, murâd-ı ilâhiye uygun yaşayamama hissiyatı, yapılan hatalar ve işlenen günahlardan kaynaklanan derin üzüntü ve pişmanlık, bahşedilen nimetlerin şüküründen âciz olma, ömür sermayesinin hızla tükenişinin getirmiş olduğu endişe,

³⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, thk. Muhammed el-Mutasimbillâh el-Bagdâdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1996), 3/127.

³¹ Neysâbü'rî, *Ukalâ'ü'l-mecânîn*, 93.

dünyaya aldaniş, ölüm korkusu, uhrevi kaygılar vb. Bunların dışında “Keyfe eşbahte?” sorusuna verilen cevaplar içerisinde -nispeten az olmakla birlikte- hastalık, musibet ve çaresizlik gibi bazı dünyevi sıkıntıların tasviri ya da mizahi vurgusu öne çıkan anekdotlar da dikkat çekmektedir.

İncelediğimiz malzeme içerisinde “Keyfe Eşbahte?” klişesine verilen cevaplar şekil bakımından bir tasnife tabi tutulabilir. Bunların bir bölümünde girizgâhın:

كَيْفَ يُصْبِحُ مَنْ (...), كَيْفَ يُصْبِحُ رَجُلٌ (...)

biçiminde, daha çok konuşmacının kendi durumuna ilişkin bir hayıflanmayı ya da serzenişi dile getirecek tarzda olduğu görülür. Bu hayıflanma ya da serzeniş, çoğu defa uhrevi kaygılardan kaynaklanmaktadır. Diğer örneklerde ise çoğunlukla cevaba أَصْبَحْتُ fiiliyle başlanıp sonrasında bir veya daha fazla durum zarfı ile devam edildiği ya da fiil kullanılmadan doğrudan durum zarflarıyla giriş yapıldığı görülmektedir.

Aktardığımız örnekler özelinde üslup açısından bir değerlendirme yapılacak olursa şunlar söylenebilir: Her şeyden önce “Keyfe eşbahte?” sorusuna verilen yanıt cümleleri son derece veciz bir karaktere sahiptir. Keza züht felsefesine ait kavram dünyasına sık sık göndermelerin yapıldığı bu kısa edebî cümlelerde dil, üslup ve belagat açısından da ayrı bir sanatsal estetik göze çarpmaktadır. Hususan bedîcî ilminin kapsamına giren seci, mukâbele ve tıbâk sanatları, metnin kurgusuna başarıyla dâhil edilmiş, lafız ile mana arasında ustaca bir denge kurulmuştur. Bu denge nin gözetildiği örneklerin numaraları ve bunlarda hangi sanatlara yer verildiği aşağıda kısaca belirtilmiştir:

Seci Sanatı

1 numaralı örnekte (طَوِيلًا - قَصِيرًا - سَيِّئًا) ve (أَجَلِي - عَمَلِي) kelimeleri arasında;

2 numaralı örnekte (أَمْسِي - يَوْمِي - غَدِي) ve (أَسْفًا - كَارِهًا - مُتَّهِمًا) kelimeleri arasında;

3 numaralı örnekte (زُرِّيَّةً - بَلِيَّةً - مَبِيَّةً) kelimeleri arasında;

6 numaralı örnekte (دَاءٌ - فَنَاءٌ) ve (عَافِيَةٌ - دَاعِيَةٌ), (سَلَامَةٌ - مَشْوَبَةٌ) kelimeleri arasında;

12 numaralı örnekte (رِقَابَنَا - وَرَأْسَنَا - بِنَا) ve (مَنْقُوصٌ - مَحْفُوظٌ), (أَجَلٌ - عَمَلٌ) kelimeleri arasında seci sanatı vardır.

Tıbâk Sanatı

4 numaralı örnekte (يَنْقُصُ - تَزِيدُ) kelimeleri arasında;

5 numaralı örnekte (الْآخِرَةُ - الْآخِرَةُ) kelimeleri arasında;

- 7 numaralı örnekte (عُرُوب - طُلُوع) kelimeleri arasında;
 15 numaralı örnekte (الأَشْرَار - الأَبْرَار) kelimeleri arasında;
 17 numaralı örnekte (حَيَاتِي - مَمَاتِي) kelimeleri arasında;
 20 numaralı örnekte (أَصْبَح - أَمْسَى) kelimeleri arasında;
 27 numaralı örnekte (صَبَاحِي - رَوَاجِي) kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

Mukâbele Sanatı

- 13 numaralı örnekte (خَيْرٌ - شَرٌّ) ve (مُسْتُورٌ - مَشْهُورٌ) kelimeleri arasında;
 14 numaralı örnekte (مُفَارِقًا - مُلَاقِيًا) ve (نَارٌ - جَنَّةٌ) kelimeleri arasında;
 18 numaralı örnekte (جَمِيلٌ - قَبِيحٌ) ve (نَشْرٌ - سَتْرٌ) kelimeleri arasında mukâbele sanatı vardır.

Sonuç

Dünya edebiyatları içerisinde, konu zenginliği ve tema çeşitliliği bakımından ilk sıralarda yer alan klasik Arap edebiyatı, geniş bir coğrafyaya ait beşerî kültürü dinî, sosyal ve folklorik açılardan günümüze taşırken, bu zengin kültürün ifade aracı olan Arap dilinin bazı hususiyetlerini de kâh lengüistik, kâh didaktik gayelerle sürekli öne çıkarmaktadır. Bilhassa *edeb* sahasında telif olunan klasikleri, hem kadim bir çağın ve kültürün edebî üretimleri olarak okumak hem de kimi müelliflerce kutsallığına dikkat çekilen imtiyazlı bir dilin akıl almaz bir detaycılık içerisinde nakış nakış işlendiğine şahit olmak mümkündür.

İşte, öteden beri Arap milletinin gündelik yaşamlarında kullandıkları bir selam verme klişesi olan كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟, üslubundaki yalınlık ve netliğe rağmen; kalıbın dilsel çağrışımları da hesaba katılarak muhtelif kesimlerce “*hüner sergilenmesi gereken özel bir alan*” olarak görülmüş ve bu amaçla da değerlendirilmiş gözükmektedir. O nedenle yüzlerce anekdotun konusunu, sıradan bir hâl hatır sorma klişesine titizlikle ve çarpıcı bir üslupla verilmiş yanıtlar oluşturur. Verilen yanıtların hemen tümünde hikemî bir derinlik göze çarpar. Bilhassa züht erbabının âdeti birer vecize formuna bürünen cevapları gerek mana derinliği gerek lafız dizilimindeki estetik yönüyle cidden kayda değerdir.

Klişenin dilsel açıdan özel önemine gelince, bu husus, sadece Halil b. Ahmed gibi dilbilimcilerin konuyla ilgili açıklamalarından değil; Ebû Mutîc Mekhûl, en-Nesefî ve Ebû Hilâl el-Askerî gibi âlimlerin konuya dair malzemeyi topluca sunma gayretlerinden de anlaşılacaktır. Keza İslam âlimlerinden Süyûtî, Ebû Tâlib el-Mekkî ve Ebû Bekir b. ‘Ayyâş gibi isimler de meseleyi bir şekilde tartışmışlardır.

Çoğunluğu kısa kesitlerden oluşan, büyük oranda nesir, az miktarda da şiir formunda tasarlanan bu ibretlik, şaşırtıcı rivayetlerin Arap dili açısından göz ardı edilmemesi gereken diğer bir yönü de şudur: Sanatsal ve estetik kaygılarla oluştu-

rulan ibareler belagat sanatları açısından da örnek metinler olarak kendilerini dil üstatlarına kabul ettirmiştir. Belirtilen metinlerde söz oyunlarına imkân veren hususan seci, tıbâk ve mukâbele gibi birkaç sanatın yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, gramatikal bir ayrıntıyı da ifade eden “*Keyfe eşbahte?*” sorusuna verilen yanıtlar, kahir ekseriyeti itibarıyla hikemî karakterdedir; son derece sınırlı sayıdaki birkaç örnek aynı zamanda mizahi vurgu da taşır. Keza *كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟* klişesinin mukabili olan *كَيْفَ أَمْسَيْتَ؟* kalıbıyla ilgili olarak da kaynaklarımızda ancak sınırlı sayıda örneklere rastlanır.

Yazar Katkı Oranları | Author Contributions: Yazar 1: % 60. Yazar 2: % 40.

Çıkar Çatışması | Conflict of Interest: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. | The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek | Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. | The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Âmilî, Bahaüddîn. *el-Keşkül*. thk. Muhammed Abdülkerîm en-Nemerî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Askerî, Ebû Hilâl. *Divânü'l-me'ânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cîl, ts.
- Beyhakî, Ebû Bekir. *Kitâbü'z-zühdi'l-kebir*. thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Müesse-setü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 3. Basım, 1996.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Edebü'l-müfred*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Beyrut: Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1989.
- Cevziyye, İbn Kayyim. *Medâricü's-sâlikîn*. thk. Muhammed el-Mutasımbillâh el-Bağdâdî. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1996.
- Dabbî, Vekîf. *Ahbaru'l-kuđât*. 3 Cilt. el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1947.
- Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed. *el-Künâ ve'l-esmâ'*. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. 3 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2000.
- Ferâhîdî, Halil b. Ahmed. *Kitâbü'l-ʿAyn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmîrrâî. 8 Cilt. Darü ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.
- Gazâlî, Ebû Hâmid. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Marife, ts.
- İbn Abdürabbih, Ebû Ömer. *el-İkdü'l-ferîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Hamdûn, Muhammed b. Ali. *et-Tezkiretü'l-Hamdüniyye*. 10 Cilt. Beyrut: Darü Sâdir, 1996.
- İsfahânî, Ebû Nuaym. *Hilyetü'l-evliyâ' ve şabâkâtü'l-esfiyâ'*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- İsfahânî, Râgıb. *Muḥâḍarâtü'l-üdebâ' ve muḥâverâtü's-şu'arâ' ve'l-bülegâ'*. 2 Cilt. Beyrut: Şeriketü dâri'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1999.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*. Darü Mektebeti'l-Hayât, 1986.
- Mekkî, Ebû Tâlib. *Ḳütü'l-ḳulûb fi mu'aleceti'l-maḥbûb ve vaşfi tarîki'l-mürîd ilâ maḳâmi't-tevhîd*. thk. Âsım İbrahim el-Keyyâlî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2005.
- Neysâbü'rî, Ebü'l-Kâsım el-Hasen. *Ukalâ'ü'l-mecânîn*. thk. Ebû Hâcer Zağlûl. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- Silefî, Ebû Tâhir Sadrüddîn. *et-Tuyûriyyât*. thk. Desmân Yahyâ Me'âlî - Abbâs Sahr el-Hasen. 4 Cilt. Riyad, 2004.
- Süyûtî, Celâlüddîn. *Ḥaḳîkatü's-sünne ve'l-bid'â*. thk. Zeyb b. Mısrî el-Kahtânî. Metâbi'ü'r-Reşîd, 1988.

Tevhîdî, Ebû Hayyân. *el-Beşâ'ir ve'z-zehâ'ir*. thk. Vedâd el-Kādî. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1988.

Zehebî, Şemsüddîn. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1985.

Zemaşerî, Cârullah. *Rebî'ul-ebrâr ve nuşûşü'l-ahyâr*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1991.

An Interesting Theme in Classical Arabic Literature: Wise Answers To The Question of “Keyfe Aşbahte?”

Extended Summary

Classical Arabic literature, which is among the first in world literatures in terms of subject richness and variety of themes, carries the human culture of a wide geography from religious, social and folkloric aspects to the present, while it also brings some features of the Arabic language, which is the means of expression of this rich culture, sometimes linguistically and sometimes constantly comes to the fore with didactic purposes.

In the culture of every nation, there are some established expressions that are used to greet. These include “Hi”, “Hello”, “Welcome”, “How are you?” In addition to common usages that correspond to common stereotypes, there are also some expressions that reflect a particular culture and the language or stylistic features of that culture. The question of [كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟], which is the subject of our article, is one of these second type of expressions.

The question pattern “Keyfe aşbahte?” used by all social layers of the society gained artistic expressions in the hands of those who are concerned about telling a lot with little words and giving a deep message, especially by ascetics and Bedouins.

In a very old time, Muslim scholars discussed even whether asking about the state with the clichés “Keyfe aşbahte?” or “Keyfe emseyte?” is considered bidat or not. In fact, this practice has been tried to be explained by establishing a relationship with a historical event.

This question pattern is sometimes called “How are you this morning?”, “How have you been?”, “How did you arrive in the morning?” or directly “How are you?” can be translated into English with equivalents. The important thing here is that the interesting and extraordinary answers given to the question in question have found a place in many classical literary works due to their high literary value.

Some authors have attached special importance to this literary material, which is usually wise words uttered by famous ascetics, and they have presented these concise words under a separate title.

The literary material formed in this chapter seems to find itself a wide place, especially in works of asceticism and in encyclopedic literary sources. The thought-provoking, surprising, and philosophical answers to the “Keyfe aşbahte” question in these books are also noteworthy in terms of the aesthetics of language and the rhetoric used in expression.

For example, Abū Muṭīʿ Makhūl en-Nasafī (d. 318/930) gathered together the answers given by the ascetics to the question of “keyfe aşbahte” in his work Kitāb

al-Lu^lu^lıyyāt on asceticism. Likewise, Abū Hilāl al-‘Askerī (d. 400/1009) reported many such narrations in his book “Dīvān al-me‘ānī” as “Keyfe aşbahte?” listed under the heading. On the other hand Bayhakī (d. 458/1066) presented the literary and scientific material mentioned in his book Kitāb al-Zuhd al-Kabīr and Imām al-Ghazālī (d. 505/1111) in his book Iḥyā’ al-‘Ulūm al-Dīn.

The answers given to the questions asked with this question pattern in the sources of classical Arabic literature have a philosophy theme in most of the examples. On the other hand, humorous subjects draw attention in a limited number of materials.

In the main part of our article, narratives consisting of remarkable wisdom and philosophical answers given to this question are included; Then, general evaluations were made and attention was drawn to some prominent rhetoric arts in the texts.

If we want to analyze the content of the narratives, which are mostly in the form of prose and some in the form of poetry, it becomes clear that the following issues come to the fore: Regret over the lost life, deep sadness caused by sins committed, feeling unworthy of God, anxiety caused by the rapid depletion of life capital, attachment to the world, fear of death, anxiety over the afterlife, etc. On the other hand, among the answers given -although relatively few- are tales that are characterized by depictions of some mundane problems such as disease, disaster, and despair or which have a humorous focus that catches the eye.

If an evaluation is made in terms of style in the examples we have cited, the following can be said: First of all, The answer sentences given to the question of “Keyfe aşbahte?” have an extremely concise character. Likewise, in these short literary sentences, in which frequent references are made to the conceptual world of the philosophy of asceticism, a separate artistic aesthetic stands out in terms of language, style and rhetoric. In particular, the arts of “sajae”, “muḳābala” and “ṭibāk”, which are within the scope of the science of “badi’”, have been successfully included in the fiction of the text, and a masterful balance has been established between wording and meaning.

Keywords: Arabic Literature, Rhetoric, Piety, Wise Answers, *Keyfe Aşbahte*.